

En artikel fra KRITISK DEBAT

Bolsonaros Vej Til Magten

Skrevet af: **Niels Frølich** | Offentliggjort: 16. december 2018

Med det yderste højres sejr i det brasilianske præsidentvalgs anden runde 28. oktober går Latinamerikas største land ind i en ny epoke. Den tidligere i kaptajn i hæren, Jair Bolsonaro fra Det socialliberale Part (PSL) vandt med 55,13% over Arbejderpartiets (PT) kandidat, sagføreren Fernando Haddad der fik 44,87% af stemmerne med en valgdeltagelse på 79,67% i første runde og 78,7% i anden runde. Bolsonaro vandt dermed i 15 af Brasiliens delstater samt forbundsdistriktet mod Haddads 11 stater. Kigger man på et kort over Brasilien med stemmefordelingen pr. delstat tegner der sig et tydeligt billede af, at PTs kandidat fik sine stemmer i de dele af landet, der er mindst hvidt, mest fattigt og har den højeste grad af analfabetisme, dvs. Nordøstbrasilien, de tidligere slavestater, mens det modsatte var tilfældet for Bolsonaro. (1)

Sammen med første runde af præsidentvalget afholdtes der også valg til parlamentets to kamre, deputeretkammeret - 513 pladser - og senatet - 81 pladser. I deputeretkammeret er de tre største partier nu PSL med 52 pladser (en fremgang på 44), PT med 56 (en tilbagegang på 13) og PSDB (Brasiliens socialdemokratiske Parti, et højrefløjsparti) med 29 pladser (en tilbagegang på 35).

Fordelingen af delstater mellem de to kandidater (kilde: Wikipedia)

For mange er Bolsonaros valg et resultat af det bløde kup mod den tidligere PT-præsident, Dilma Roussef, der var en del af en voldsom kampagne for at forhindre PT og især PTs karismatiske leder og tidligere præsident i to omgange Lula da Silva i at vinde endnu en gang. Roussef, der blev valgt som præsident i 2011, blev i august 2016 afsat af parlamentet for at have pyntet på budgettallene - noget der har været gængs praksis og aldrig tidligere har ført til en afsættelse af en præsident - og Lula blev efter en retssag, mange har stillet sig tvivlende overfor, fængslet 12 år for korruption.

'Rouba mas faz'

Skal man forstå brasiliansk politik, kommer man ikke udenom den korrupsion, der gennemsyrrer hele samfundet og som også PT er præget af. Alligevel er det bemærkelsesværdigt i hvilken grad det faktisk er lykkedes for begge PTs præsidenter Lula og Dilma at flytte tabet af godt omdømme, der stammer fra påstandene om korrupsion, væk fra de politiske ledere og til partiet og det politiske system som helhed. Problemet er naturligvis at vælgeres tolerance overfor korrupsion underminerer selve den kontrolmekanisme som valgene skulle udgøre. I Brasilien er der et udtryk for denne tolerance, *rouba mas faz*, "Han stjæler, men gør jobbet". Og påstande om korrupsion skal fremkomme meget tæt på et valg for at omsættes til en afstraffelse af de politikere, der beskyldes for korrupsion. (2)

Lula og korrupsionen

De politiske partiers korrupsion og også PTs er en følge af den måde det politiske system fungerer på i Brasilien. På intet tidspunkt i landets historie har et parti haft flertal i parlamentet, der altid har været fragmenteret i et utal af partier. Partiets åbenlyst venstreorienterede ideologi og nære kontakt med fagforeningerne satte en skræk i livet på de herskende klasser og betød flere forgæves forsøg på at vinde præsidentposten. PT og Lula byggede efterhånden PTs ry op som korrupsionens fjende nummer et, men gav ikke pote i form af præsidentposten. PT skiftede derefter politik og modererede sine ideologiske positioner. Fra udelukkende at have indgået i valgkoalitioner med decideret venstreorienterede partier og grupper, indgik man op til valget i 2002 i en meget bredere koalition hvor også centrum-højre og decideret højreorienterede partier deltog. Efter at PT havde vundet valget indgik denne type partier derfor også i regeringskoalitionen.

PT vandt præsidentvalget, men nissen fulgte med fordi nogle af koalitionsparterne bestemt ikke kunne kaldes korrupsionsfri. Samtidig begyndte der at vise sig tegn på korrupsion i PT selv, først og fremmest i de kommunale transportvirksomheder og affaldshåndteringen i delstaten São Paulo. Alligevel var PT i stand til at opretholde et tilstrækkelig pletfri omdømme. Men at skulle håndtere en koalition, der bestod af partier med så vidt forskellige ideologiske ståsteder, blev kostbart for PT, både som en udvanding af partiets eget ideologiske ståsted og på andre måder. Hårdnakkede forlydender ville vide, at PT havde købt andre partier. Samtidig skete der et skift i partiets organisation, hvor ledelsens ønskede at undgå tidligere tiders valgnederlag ved en professionalisering af partiapparatet, der betød at græsrodsaktivismen, der havde betydet enormt meget for at forankre partiet blev skubbet til side. Denne udvikling sled på PTs image, men alligevel lykkedes det PT at vinde valget i 2006, selvom der denne gang måtte to runder til. At "Brasilien har transformeret PT mere end PT har forandret Brasilien" (2) er nok lidt af en overdrivelse, men rummer alligevel en kerne af sandhed.

Efter valget skulle Lula både tilfredsstille PTs fraktioner og koalitionsparterne og skaffe et flertal i kongressen for at få PTs politik gennemført - en moderat politik, der skulle tjene til at berolige

finansmarkederne. For at brede regeringens grundlag ud udvidede man antallet af ministerposter, men det var ikke nok og man måtte derfor også tage andre midler i brug for at sikre det parlamentariske grundlag, nemlig at betale for parlamentarisk støtte. Finansieringen af disse betalinger menes sket gennem en hemmelig fond, der fik sine midler fra returkommission på offentlige kontrakter.

Naturligvis led PTs image meget stor skade, alligevel overlevede Lula, ja fik sin popularitet forøget, fordi den selvsamme korrupsion, der blev brugt til at købe sig parlamentarisk loyalitet fik de store politiske programmer, der hjalp millioner af fattige brasilianere ud af fattigdommen, som *Bolsa Família*, forøgelse af mindstelønnen og bedre lånemuligheder for fattige, igennem kongressen. Resultatet var det paradoksale, at selvom PT mistede pladser i parlamentet, steg Lulas popularitet, noget der naturligvis også hænger sammen med, at latinamerikansk politik ofte er meget personfikseret. Brasilien klarede sig forbavsende godt, da finanskrisen satte ind i 2008 og antallet af fattige fortsatte at mindskes. Bolsa Família betød også, at PTs vælgergrundlag nu i langt højere grad kom til at bestå af Brasiliens fattige end som før byernes intellektuelle og industriarbejdere med fast job. Sammenfattende kan man sige at *rouba mas faz* virkede, men "at PT måtte tage skylden for udsagnets første del (*rouba*, stjæler) og at Lula fik mest ud af den sidste del (*faz*, gør jobbet)" (2).

Dilma og korrupsionen

Dilma Rouseff, der er økonom af uddannelse, og som havde deltaget i den væbnede kamp mod militærdiktaturet og blev underkastet tortur og fængslet, havde ikke nogen fremtrædende politisk rolle i PT - hun meldte sig ind ret sent - men udfyldte administrative poster og var, indtil hun blev opstillet som PTs præsidentkandidat i 2010, stabschef for Lula. Også hun skulle i kongressen balancere en koalition, der strittede til alle sider samtidig med, at hun af en fløj i PT blev betragtet som en udefrakommende. Og endnu engang skulle hun også forholde sig til de alvorlige korrupsionsbeskyldninger mod PT. Men hendes image som ikke-korrupt holdt vand og hun fastholdt, at korrupsionssagerne skulle gå deres gang. Det styrkede hende også, at hun fik gennemført en omfattende lov om informationsfrihed, der skulle styrke transparensen i den offentlige sektor.

Paradoksalt nok kunne Rouseff høste popularitet selvom en af Brasiliens største korrupsionsskandaler, den såkaldte *Mensalão*-sag, udfoldede sig under hendes første præsidentperiode. Mange brasilianere kunne for første gang se politikere, medlemmer af samfundstoppen og den herskende klasse blive idømt strenge straffe og ugerninger afdækket ved en juridisk proces, der var transparent i en grad, som brasilianeren slet ikke var vant til. Retsfølelsen fik dermed et tiltrængt boost og det kom Dilmias popularitet til gode.

Dilma Rouseff blev genvalgt i 2014 efter en af de mest omstridte valgkampe i Brasiliens historie, men i 2015 løb hun ind i alvorlige vanskeligheder, da den næste korrupsionsskandale opstod. Denne gang drejede det sig om Brasiliens største virksomhed, Petrobras, det statsejede oliefirma, som Dilma på et tidspunkt havde været bestyrelsesformand for. Man fandt imidlertid ingen beviser på, at hun havde været involveret i nogen korrupsion.

Petrobras-skandalen

Skandalen startede i 2008 og undersøgelsen af den har inddraget i hundredvis af politikere, embedsmænd og forretningsfolk. Den går under navnet *Operação Lava Jato*, Operation Bilvask, fordi en tankstation med bilvask blev brugt til hvidvaskningsoperationerne. Lederen af operationen, dommer Sérgio Moro, brugte ukonventionelle metoder for at komme til bunds i sagen: Anklagede forretningsfolk fik løfte om strafnedsættelse, hvis de kunne fremkomme med navnene på andre deltagere i skandalen. En fremgangsmåde, der har fået flere til at sætte spørgsmålstegn ved undersøgelsens pålidelighed, ligesom den samme dommers offentliggørelse af en aflyttet samtale mellem Dilma og Lula blev kendt ulovlig af højesteret. Dommer Moro er i øvrigt den nye præsident Bolsonaros justistminister.

Ringene fra Operation Bilvask bredte sig mere og mere i marts 2017, blev den tidligere chef for Latinamerikas største byggefirma, Odebrecht, Marcelo Odebrecht anholdt og nævnte overfor domstolen, at man havde betalt ind til flere af de store partiers hemmelige kasser, herunder PT.

Anti-afsættelseslejren (til venstre) og pro-afsættelseslejren protester 17. april 2016

(Wikipedi - Juca Varella/Agência Brasil).

Det bløde kup

Petrobras-skandalen omfatter ufatteligt store beløb og er til dato en af verdens største korrupsionsskandaler, hvor returkommission i stor stil er flydt tilbage også i PTs lommer. Dette skadede naturligvis både Dilmas, Lulas og PTs popularitet enormt og højrefløjen og borgerskabet var - på trods af at Dilmas politik i høj grad var erhvervsvenlig - ikke sen til at gribe chancen. Det kom til enorme demonstrationer i løbet af 2015, hvor man krævede Dilma afsat fra præsidentposten. Dilma blev suspenderet og i august 2016 blev hun afsat, idet senatet fandt hende skyldig i at have overtrådt budgetlovene - en forseelse, der rutinemæssigt var blevet begået af mange præsidenter, for at få statsfinanserne tilstand til at se bedre ud end den reelt var, og som aldrig tidligere havde medført en afsættelse af en præsident.

Det hører med til historien, at deputeretkammerets (underhuset) formand Eduardo Cunha, der accepterede forslaget om at indlede en rigsretssag, selv var underkastet korruptionsanklager - han blev senere dømt - og det ser ud til, at han forsøgte at indgå en handel med PT om at slippe for en retssag mod, at han afviste forslaget om at indlede en rigsretssag mod Dilma. 303 ud af underhusets 513 medlemmer var på anklagebænken for lignende sager. Derfor opfatter mange Dilmás afsættelse som et forsøg på at vende opmærksomheden væk fra de deputeredes egne kriminelle handlinger og få stoppet Operation Bilvask og karakteriserer afsættelsen som et blødt, institutionelt kup, hvis egentlige mål var at få sat en stopper for PTs progressive politik, der i stigende grad blev anset som en trussel mod borgerskabet og de herskende klasser. Kniven mod Dilma blev i øvrigt ført af hendes egen vicepræsident, Michel Temer, der senere selv blev korruptionsdømt (11).

PT og Brasiliens økonomi

Latinamerikas største økonomi er Brasilien, som også er verdens ottende største, men samtidig er uligheden og fattigdommen uhyre. Det var derfor en bunden opgave for PT at begynde at rette op på disse forhold. Som noget af det første efter sin tiltrædelse af præsidentembedet i 2011 øgede Dilma Rousseff de offentlige udgifter. Mindstelønnen blev sat i vejret og hun tvang bankerne til at øge udlånene. Samtidig sænkede centralbanken diskontoen fra 11,5% til 7,25% - det betød inflation, der fik yderligere næring, da Dilma sænkede moms og priserne på madvarer, brændstof og transport. Disse udgifter modsvarede imidlertid ikke af en tilsvarende stigning i skatteindtægterne.

Priskontrollen gik naturligvis udover Petrobras og andre virksomheders profitter, hvilket påvirkede investeringerne i negativ retning. Resultatet var, at inflationen oversteg den øgede mindsteløn med det forudsigelige resultat, at forbrugerne holdt igen med deres indkøb.

Olieprisfaldet i 2015 ramte brasiliansk økonomi hårdt, fordi olien er Brasiliens største eksportvare. Resultatet var produktionstab og tab af arbejdspladser. Da den brasilianske valuta, realen, faldt steg importpriserne og inflation steg yderligere. Væksten faldt fra +7,5% i 2010 til -3,6% i 2017.

Lula og PT havde ellers fra starten styrket den brasilianske økonomi, fordi PT allerede, da Lula i 2002 valgtes for første gang, havde gjort en styrkelse af økonomien til et hovedtema. Det skete ved at øge de offentlige udgifter, skaffe job i den offentlige sektor til middelklassen og øge udvindingen af råstoffer. Det var også i den periode, at Brasilien betalte den resterende del af sin gæld til Den Internationale Valutafond af et år før tiden.

Takket være Lulas økonomiske disciplin red Brasilien finanskrisen fra 2008 af: Der var vækst (i 2007 5,4%), inflationen sank til 3,6% og budgettet udviste et overskud på 3,6 billioner USD. Resultatet var at det indenlandske forbrug steg og gjorde landet til det stærkeste af de fem BRICS-lande (Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika). Hertil kom at ejendomsmarkedet tog et gevaldigt hop fremad takket være oprettelsen af et nationalt marked for huslån. Man undgik den katastrofe, der ramte det tilsvarende amerikanske marked, ved, at det fortsat var brasilianske banker, der sad på udlånene uden at ompakke dem og videresælge dem på andre markeder. Lønningerne steg, renten faldt og løbetiden på lån steg til 30 år. (3)

Men der er jo intet der varer ved og fra 2014 til 2016 oplevede Brasilien en alvorlig økonomisk krise, der faldt sammen med den alvorlige politiske krise, der er beskrevet andetsteds i denne artikel. Således faldt landets bruttonationalprodukt i 2015 til -3,8% efter i 2010 at have ligget på 7,5%. Arbejdsløsheden steg og lå i 2016 på 12% efter et tab i de to foregående år på 2,8 millioner arbejdspladser i den private sektor. Budgetunderskuddet voksede og voksede fordi skatteindtægterne svigtede som følge af recessionen, mens udgifterne steg. (4)

Også i 2018 steg nationalproduktet svagt med ca. 1,8% men arbejdsløsheden ligger fortsat på samme høje niveau omkring 12%, en gevaldig forværring fra de omkring 4,8%, den lå på ved valgene for fire år siden. De nuværende arbejdsløshedstal dækker imidlertid over at næsten fem millioner brasilianere har opgivet at finde et arbejde og at en fjerdedel af de jobsøgende har søgt arbejde i mere end to år. Hertil kommer, at prækariteten har bidt sig fast - 64% af arbejderne siger, at de må tage ekstra jobs for at klare sig. Det er en stigning på 7% fra sidste år (16).

Brasiliens statsgæld er også steget voldsomt fra 55,4% af BNP i 2011 til 77,3% i 2018, selvom gælden stadigvæk ligger langt under f.eks. Italiens og Grækenlands. Og på trods af en fastfrysning af de offentlige udgifter i 2017 er der nu for femte år i træk underskud på statsbudgettet. Noget den nye præsident er tvunget til at tage sig af.

Endelig viser andre nøgletal, at investeringsraten er alt for lav - den sank fra 20,4% af nationalproduktet i 2014 til 15,6% i 2017 og også eksporten er faldende.

Føringelser af arbejdsmarkedslovgivningen

Afsættelsen af Dilma Rousseff glædede naturligvis den herskende klasse og økonomien så ud til at bedres. Men det skete på bekostning af lønmodtagerne og underklassen, der betalte via den nye præsident Temers voldsomme ændringer i landets arbejdslove. De mest synlige ændringer - der er nemlig også en række meget komplekse og dermed skjulte ændringer - der lå i lovene, som de blev endeligt vedtaget 11. juli 2017, var:

Fagforeningskontingent er ikke længere obligatorisk, den obligatoriske ferie på 30 dage kan nu splittes op i tre perioder mod tidligere to, arbejdsdagen kan forlænges til 12 timer med 36 timers hvile indenfor en 44 timers uge mod tidligere 8 timer og maksimalt to ekstra timer pr. dag, den tid, der ikke medgår til egentlig produktion (ventetid, spisetider, personlig hygiejne, møder ol.) medregnes ikke længere i arbejdstiden. Allerede inden forelæggelsen i april 2017 i deputeretkammeret havde forslagen udløst en generalstrejke med omkring 40 mio. deltagere. Udover fagforeningerne og de venstreorienterede partier støttede også den katolske kirke protesterne.

Desuden ændres lovene om anvendelsen af outsourcet arbejdskraft, således at firmaerne fremover gerne må hyre løs arbejdskraft til sine kerneaktiviteter, de såkaldt primære aktiviteter, mens det

tidligere kun var tilladt til de såkaldt sekundære aktiviteter som f.eks. rengøring, kantinehold ol. Alt i alt tjente Temers reformer til at gennemføre en fleksibilitet til gavn for arbejdsgiverne, men som resulterer i øget usikkerhed for arbejdstagerne og øget prækarisering i et land, hvor væsentlige dele af befolkningen er beskæftiget i den uformelle sektor.

Pensionerne, det store problem

Det er imidlertid pensionsudgifterne, der er det helt store problem for brasiliansk økonomi, idet de udgør 8% af landets BNP. PT fik gennemført meget store forbedringer på dette område, da partiet kom til magten, og loven forskriver i dag, at man kan pensionere sig i forhold til det antal år, man har betalt til socialforsikringen - 30 år for kvinder og 35 år for mænd. Det betyder at man, hvis man starter sit arbejdsliv som 16- eller 18-årig kan trække sig tilbage før man er 50. Som den spanske avis EL País anfører i artiklen "Brasilien, en økonomi i slowmotion", har den lave fødselsrate og den forøgede levetid vendt befolkningspyramiden på hovedet. Dermed stiger underskuddet i pensionskasserne også år for år og den politiske vilje til at gennemføre upopulære reformer i et valgår har vist sig at være meget svag. Også her står den nye præsident Bolsonaro med en varm kartoffel. Hans ide er at følge den chilenske model med private pensionsopsparinger, mens PTs kandidat, den tabende Fernando Haddad, ville skære i de meget høje pensioner, som statsfunktionærerne oppebærer og ville ved at sætte gang i økonomien skaffe flere arbejdspladser og dermed større indbetalinger til socialforsikringen og dermed skabe balance i pensionskasserne (5).

Venstrefløjens bud

Venstrefløjsekonometers analyser og forslag til hvorledes man kommer ud af det økonomiske dødvande er naturligvis helt anderledes en Bolsonaros neoliberale: For store offentlige udgifter og statsinterventionen i økonomien. Nogen ser problemet som havende rod i PTs økonomiske politik, hvor investeringerne er sket med henblik på en styrkelse af produktionen, men hvor man har overladt styringen af denne styrkelse til den private sektor. Denne har bedt regeringen om at reducere produktionsomkostningerne, hvilket man så har gjort ved hjælp af skattelettelser. Det hjælper bare ikke, når den samlede efterspørgsel falder. De faldende skatteindtægter har blot tjent som argumenter for Temers neoliberale tiltag. Disse tiltag har yderligere forværret den økonomiske krise.

Globaliseringen har imidlertid indskrænket alle regeringers suverænitetensmargin og de redskaber, der i 1970erne og 80erne stod til rådighed for de latinamerikanske regeringer, nemlig en reduktion i importen for at fremme den nationale industrialisering, er ikke længere til rådighed. Det, der er tilbage, er devaluering og en sænkning af arbejdskraftsomkostningerne.

Hvad angår den offentlige gæld er det f.eks. økonomen Laura Carvalhos opfattelse, at fokuseringen på gælden er en falsk problemstilling, fordi størsteparten af gælden er i brasilianske hænder, hvad der betyder at nedskrivninger og inflationen forøger værdien af nationalbankens uhyre reserver og reducerer gælden, fordi den hovedsageligt er i brasiliansk valuta. Hun anser at gældsproblemet er et fordelingspolitisk spørgsmål, idet høje rentesatser betyder en massiv omfordeling af rigdom til

fordel for rige investorer og på statsbudgettets bekostning. Hun anser heller ikke det faktum, at realen falder, som værende et hovedproblem. Det er snarere et spørgsmål om kontrol med kapitalbevægelserne (6).

Bolsonaros økonomiske politik

Bolsonaros sejr vakte jubel i erhvervskredse både inden- og udenlands og både realen og aktiekurser fik et nøk opad. Chicago-økonomen Paulo Guesdes er udset til at blive minister for et superministerium, der omfatter finans, handel og planlægning og har store reformplaner. Op til og også under finanskrisen var Brasiliens økonomi en af de hurtigst voksende i verden og baseret på eksport af råvarer som olie, sojabønner og sukker og landets største aftager var Kina med en samhandel der i perioden 2000 - 2013 steg med 4000%. Men optimismen brast i 2014, hvor landet styrtede ned i sin værste recession nogensinde, der blev forværret af en opbremsning af Kinas vækst.

Guesdes opskrift på at komme ud af den økonomiske misere er: Pensionsreform, privatiseringer (salg af statsejede virksomheder som Petrobras, elektricitetselskabet Electrobras og banker som Banco do Brasil), skattelettelser (disse skal sammen med en forenkling af skattelovgivningen sætte gang i private investeringer og skaffe ti millioner arbejdspladser), handelsaftaler (de skal være bilaterale i stedet for regionale aftaler, der er for 'begrænsende') (15).

Hvor meget af disse planer, der kan gennemføres er uvist. Pensionsreformen er et uhyre følsomt område, der hurtigt kan bringe en Bolsonaro-regering i fare. Men også modviljen mod Kina kan være et faremoment, når Kina er så stor en handelspartner, som det er. I modsætning til Guesdes opfatter Bolsonaro og hans militære støtter nemlig det, at de statsejede selskaber forbliver på den brasilianske stats hænder, som et spørgsmål om national sikkerhed - en holdning, der ligger i lige linje fra Gétulio Vargas proto-fascistiske, autoritære regime i 30'erne og 40'erne, hvor selvforsyning og national suverænitet var Estado Novos kerneområder. Kinesiske opkøb af kritisk infrastruktur ville bringe denne opfattelse i fare. Det er i øvrigt bekymringer som Bolsonaro deler med Trump og et stigende antal vestlige regeringer. Forholdet til Kina kan blive vanskeligt at tackle.

'Boí, bala e bíblia'

For mange ses Bolsonaros sejr som sagt som et resultat af det, der opfattes som et institutionelt kup mod PT-præsidenten Dilma Roussef og af den vælgermanipulation, der var iværksat for at forhindre Arbejderpartiet (PT) i at vinde kongres- og præsidentvalgene. Og selvom man fik lukket munden på Lula, så endte kampagnen også med at ødelægge de traditionelle konservative partier.

Kuppets tre grundpiller var hæren, retsvæsenet og medierne, de samme som nu støtter Bolsonaro. Hæren har siden militariseringen af byernes fattigkvarterer indtaget nøglepositioner i statens struktur og indtager nu posten som Bolsonaros vicepræsident i form af general Hamilton Mourão og de fem andre generaler, der har fået strategiske poster.

Hvad angår retsvæsenet, er der oprettet et superministerium til dommer Sérgio Moro som justitsminister. Moro var hovedmanden i sagen mod Lula og hans udnævnelse ses som belønning for sagens udfald, der af mange ses som hvilende på et løst grundlag uden ordentlige beviser.

Medierne spillede en stor rolle til Bolsonaros fordel, fordi det lykkedes et flertal af medier af fremstille Bolsonaro mere eller mindre pletfri. Især Brasiliens største medieorganisation *O Globo* og det evangelisk-kristne netværk *Récord* spillede sammen med de sociale medier - først og fremmest *WhatsApp* - en fremtrædende rolle i udbredelsen af angrebene vendt mod (PT) (12).

Bolsonaro var til at begynde med ikke den herskende klasses foretrukne kandidat, men erhvervsinteresserne støttede op om ham for at sikre sig fortsatte angreb på arbejdsmarkedslovgivningen og for at privatisere pensionerne, som man har gjort i Chile. Derfor har Bolsonaro også udnævnt den ultraliberale Chicago-økonom Paulo Guesdes til finansminister. Dermed har finanskapitalen fået en vinder, men grunden kan være lagt til en modsætning med den produktive kapital.

En anden vinder er landbrugerne, der kræver tilladelse til uden restriktioner at bære våben for på den måde uhindret at kunne tilegne sig jord. Denne gruppe forventer statslige investeringer i infrastruktur til støtte for eksporten og kræver åbning af nye markeder. Dette krav kan til gengæld underminere de aftaler som delstaten São Paulos industrivirksomheder har indgået.

Men også industrien har sluttet op om Bolsonaro for på den måde at undergrave fagforeningerne og udjævne lønningerne. På den anden side har industrien haft gavn af regionale handelsaftaler som *Mercosur*, en aftale Bolsonaro antydede at ville træde ud af, men som presset fra industrien fik ham til at trække i land på først og fremmest fordi Argentina er en vigtig handelspartner for Brasilien. Også planerne om privatisering af de offentligt ejede virksomheder vækker modstand og man har måttet benægte at den statslige olie gigant Petrobras skulle opsplittes.

I det brasilianske parlament vil Bolsonaro støtte sig på den fløj, der kaldes for '*boí, bala e bíblia*', 'kvæg, kugler og biblen', dvs. de store jordejere, de der går ind for befolkningens bevæbning og de kristne, hvad enten de er evangeliske eller katolske. Problemet for Bolsonaro er at han er nødt til at forhandle med de forskellige fløjes repræsentanter i parlamentet. Og hvis det ikke lykkes ham først at sikre sig militærets opbakning så han kan tryne parlamentet bonapartistisk så er han nødt til at indgå i det parlamentariske spil han så kraftigt undsagde i sin valgkamp.

Lov og orden

Kriminaliteten i Brasilien er høj - sidste år alene blev næsten 64.000 myrdet - og landets huser verdens tredjestørste fængselsbefolkning. Men kan Bolsonaros voldsomme voldsretorik og det at

give politi og militær mere eller mindre frie hænder løse et problem, der i den grad hænger sammen med ulighed og elendige forhold? At militarisere favelaerne endnu engang vil blot betyde forstærket undertrykkelse af fattige ikke-hvide. Og sporene fra Mexico må skræmme: Indsættelsen af militæret i politifunktioner (krigen mod stofferne) har resulteret i 200.000 døde og 30.000 forsvundne. Men Bolsonaros mål er ikke at sikre tryghed for alle, men at sikre sig middel- og overklassens støtte ved at sætte underklassens forskellige grupper op mod hinanden gøre kriminaliteten til de fattiges egen skyld.

Udenrigspolitik

Bolsonaro har udenrigspolitisk lagt sig tæt op ad Trump - han ønsker at flytte Brasiliens ambassade i Israel til Jerusalem, han vil rette op på de forsvarskontrakter som USA tabte og overvejer at stille en base til rådighed for USA.

Men det mest risikofyldte er Bolsonaros ændring af Brasiliens relationer med Kina. USA er bekymret over de fremskridt, Kina har gjort i USA's baghave, Latinamerika, hvor Kinas samhandel med landene er vokset kolossalt de sidste 15 år og hvor Kinas udlån til investeringer overstiger både Verdensbankens og Den internamerikanske Udviklingsbanks. Og Kina har gjort konsekvenserne klare for Brasilien, hvis der indføres restriktioner på eksporten af råstoffer. Noget der kunne betyde at Bolsonaro ville lægge sig ud med det agro-industrielle kompleks, hvis sojaeksport til netop Kina ville blive truet.

Overfor Venezuela har Bolsonaro udtalt sig truende og stiller sig på Columbias side. Det var også det kort der i valgkampen blev spillet mod det 'kommunistiske' PT, der ville indføre et 'kommunistisk diktatur' som i Venezuela. Men et militært eventyr mod Venezuela ville fjerne Brasilien fra det brasilianske udenrigsministeriums traditionelle, strategiske kurs. Det ville formentlig heller ikke vække tilfredshed i USA, der i tilfælde af et krigseventyr ville kunne påregne en syndflod af flygtninge ved sine grænser.

Den ny latinamerikanske højrefløj

For nogen er Bolsonaros sejr ensbetydende med en genoplivning af den højrebølge, der overskyllede Latinamerika startende med det brasilianske militærkup i 1964, men tiderne har ændret sig og selvom højrekræfterne vandt de nylige valg i Columbia og Chile, er de fremskridt, de seneste årtiers progressive tiltag har medført, endnu ikke elimineret. Hertil kommer López Obradors sejr i det mexicanske præsidentvalg, der til en vis grad opvejer Bolsonaros sejr i Brasilien.

Ikke desto mindre vejrer højrefløjen i Latinamerika morgenluft med Bolsonaros sejr og fremstiller den som et tegn på at tiden er moden til markedsorienterede løsninger. Det gælder især Brasiliens rival og store samhandelspartner Argentina, hvor både Macrí-regeringen og peronismens højrefløj applauderer. Den argentinske regering fordi den bl.a. håber at kunne gentage sagen mod Lula i form af en sag mod Christian Kirchner, landets tidligere præsident fra peronismens midterfløj, hvis progressive lovgivning man helst så fjernet hurtigst muligt.

Den nye højrefløj adskiller sig fra den gamle, oligarkiske højrefløj ved sine neoliberale holdninger og sin anti-progressive holdninger, der ønsker at rulle de sidste årtiers fremskridt tilbage, men denne gang med et forsøg på at sprede holdningerne til de klasser, hvis interesser man fundamentalt set ønsker at undertrykke - *Bolsonarismo popular*, en folkelig bolsonarisme.

Er Bolsonaro fascist?

Bolsonaro er en del af den højrebølge, der i kølvandet på finanskrisen og de herskende klassers og de traditionelle partiers mangel på svar på krisen, skyller henover verden. Turen er nu nået til Latinamerika, selvom de konservative kræfter ikke havde regnet med at opgøret med de progressive fremskridt skulle komme fra Bolsonaros reaktionære radikalitet.

Kunsten består i at lede den utilfredshed, der frembringes af en voksende ulighed og forværring af leveforholdene, som politikerne ikke kan eller vil stille noget op imod og den oplevede eller reelle frustrationen over progressive regeringer, hen et sted, så den kan spændes for højrefløjen. Og det er de samme fjendebilleder, der bruges i Brasilien som i Europa og USA: Kvindefrigørelsen, sorte, seksuelle minoriteter, de kriminelle, de fattige. Fremmedfjendskhed blandet med neoliberalisme - ingen immigration, men frihed for kapitalbevægelser og varer. Derved adskiller den nye reaktion sig fra den gamle med dens forkærlighed for protektionisme.

Men er Bolsonaro fascist? Det spørgsmål stiller den argentinske økonom Carlos Katz i en artikel i *Espacio Publico* (7). Han skriver, at Bolsonaros holdninger er autoritære, populistiske eller bonapartistiske, men at disse fascistisk træk indtil videre kun findes i udfoldet form. Fascismen kræver betingelser, der ikke findes i Brasilien som f.eks., at lederen ophøjes til gudelignende status af sine tilhængere og at institutionerne erstattes af en totalitær magt, indførelse af censur, illegalisering af partier og fuldstændig underkuelse af oppositionen. Men lige nu bevæger Bolsonaro sig under 'institutionernes tag' og hans samfundsmæssige base er meget lidt indstillet på en fysisk konfrontation med de organiserede arbejdere. Katz skriver også, at Bolsonaro godt nok går ind for hård undertrykkelse, men at det skal ske ved hjælp af statens officielle organer, politiet og militæret og ikke ved hjælp af paramilitære styrker.

Fascisme betyder en grad af vold, der ligger langt ud over den nuværende og kræver organisationer, der mere vertikale, end dem hans evangelisk-kristne tilhængere kan præstere. Disse kristne grupper raser ganske vist mod abort og ægteskab mellem mennesker af samme køn, men holdningerne ligger langt fra klerikal-fascismens rasende udbrud. Helt bortset fra at Bolsonaro for at kunne smadre Brasiliens uhyre kulturelle diversitet er nødt til knække en voldsom demokratisk modstand.

Tredivernes fascistiske modeller som Hitler og Mussolini udmøntede dem har ingen bærekraft i Brasilien og heller ikke Salazars og Francos. Pinochets diktatur i Chile er måske mere nærliggende med dets totalitære styre, voldsomme antikommunisme og dets sociale basis vendt mod arbejderne. Uribes styre i Columbia er måske en slags forbillede med dets aktive paramilitære styrker og støtte

fra brede lag af oligarkiet, selvom styret ikke kan kaldes fascistisk.

Den yderste højrefløj i Latinamerika deler samme grundbetingelse som andre politiske formationer i regionen, nemlig dens status som periferi, og det betyder at Brasilien er underkastet både USA's og Kinas dominans, slutter Katz. Katz' opfattelser deles af andre forskere som f.eks. Atilio Boron, der professor ved De Avellaneda-universitetet i Argentina. For ham er det netop manglen på en decideret og organiseret massebevægelse baseret på middelklassen. Andre mener derimod, at Bolsonaro faktisk har fat i den hvide middel- og overklasse og også dele af arbejderklassen og peger på det omfang, mobiliseringen for at få afsat Dilma Rouseff, fik (8).

Middelklassens rolle

Når middelklassen spiller så vigtig en rolle for de politiske processer i Latinamerika, skyldes det, at den er vokset meget betydeligt siden årtusindskiftet. Det skyldes hovedsageligt, at opsvinget i råvarepriser gav regionens progressive regeringer mulighed for lokale investeringer og for at gennemføre fordelingspolitiske tiltag. FNs økonomiske kommission for Latinamerika og Caribien anslår således, at 70 millioner mennesker blev løftet ud af fattigdommen mellem 2002 og 2014. Brasilien alene tegner sig for 30 millioner. Men det viser sig, at disse ny 'ikke-fattige' i overvejende grad stemmer konservativt.

Pablo Vivanco skriver (8), at højrefløjen appellerer til den individuelle præstation og argumenterer for, at det er statens indblanding, der er skyld i økonomisk nedgang. Noget der vækker stærk genklang hos folk, der netop er trådt ud af fattigdommen og derfor er voldsomt bange for at falde ned i den igen. Det er den strategi, der har virket i Brasilien takket være de dominerende medier og de sociale medier. Middelklassens angst for at miste fremgår ikke blot af dens stemmemønstre, men omsættes også til racisme og fremmedhad - de fattige ses som en fare, der skal holdes nede.

Resultatet har været, at ikke blot denne nye middelklasse, men også dele af arbejderklassen har vendt sig mod den politik, der under de regeringer, der indgik i Latinamerikas 'lyserøde bølge', netop sørgede for den sociale mobilitet, der gjorde, at den selvsamme klasse kom ud af fattigdommen.

Atilio Boron mener, at denne udvikling er en straf for ikke at have ført reformprocessen til bunds i form af en radikaliseret af reformerne og dermed have afskåret højrekræfterne fra at opstå og han betoner, at de fleste venstreorienterede regeringer i regionen har forsømt politisk uddannelse og organisering, fordi de faldt ned i en slags økonomisk determinisme, der betød, at man troede, at en forbedring af de materielle vilkår var tilstrækkelig til at frembringe en bevidsthed om nødvendigheden af at bekæmpe kapitalismen (8).

Militærets rolle i Latinamerika

I Latinamerikanske sammenhænge kommer man ikke udenom den rolle, som regionens militærapparater spiller. I mange, mange år var militæret den mest sammenhængende, offentlige institution i ellers svage stater. Indtil langt op i forrige århundrede var militæret overklassens, det vil først og fremmest sige jordejernes, fordi regionens lande i altovervejende grad var landbrugslande, men senere hen blev det også industriens og handelsborgerskabets apparat.

Som det forrige årtusinde klingede ud skiftede militæret så karakter. Overklassens unge ønskede ikke længere at gå ind i militæret, men gik på universitet og søgte derefter over i det private erhvervsliv. Det betød, at officererne ikke længere rekrutteredes fra overklassen, men fra middelklassen eller fra underofficererne, der som regel stammede fra den lavere middelklasse eller arbejderklassen, ja selv fra de indfødte amerikanere og sorte. Det betød at militæret mange steder i regionen politisk kom til at stå for en linje, der betød styrkelse af den nationale suverænitet gennem samfundsmæssige reformer (jordreformer, sociale forsikringer, nationaliseringer i erhvervslivet, stærk patriotisme ol.). Det så man f.eks. i Peru og senest i Venezuela.

Tanken om, at militæret er nationens bærende institution, er naturligvis ikke ny al den stund, at frihedskampen mod især det spanske kolonivælde var en hård og blodig væbnet konflikt. Men med peronismens opkomst i Argentina under anden verdenskrig med dens 'tre flag': Social retfærdighed, økonomisk uafhængighed og politisk uafhængighed fik militæret tilført nye tanker om sine samfundsmæssige opgaver.

Spørgsmålet i Brasilien er, om militæret blot står på spring for at overtage magten, når Bolsonaro tiltræder præsidentposten. Der er imidlertid nok snarere tale om en snigende militarisering af samfundet, en tendens der også viser sig andre steder i Latinamerika, f.eks. ved hyppigere og hyppigere indsættelse af militæret i politimæssige funktioner eller ved at civile domstole fratages retten til at dømme militært personel - noget der især går ud over sager, der vedrører overtrædelse af menneskerettighederne - noget den brasilianske kongres vedtog i oktober 2017.

Og tidligere præsident Temer har i stigende grad sat militæret ind mod jordrettighedsaktivister eller i byernes fattigkvarterer, favelaerne. Men allerede i 2008 under Lulas anden periode førte pacificeringspolitikken til militær besættelse af fattigkvarterer i Rio de Janeiro og det samme gjaldt ved forberedelserne til verdensmesterskaberne i fodbold 2014 og de olympiske lege i 2016 (9).

Bolsonaros farlige støtter

Bolsonaro støtter sig i høj grad på hærens anti-PT-gruppe og hans vicepræsident general Antônio Mourão var talsmand for den gruppe seniorofficerer, der var stærkt imod Dilma Rousseffs sandhedskommission, som fik som opgave at undersøge de forbrydelser, militæret begik under diktaturet 1964 - 1985. Kommissionen var ikke-partisk og fik støtte fra de konservative, tidligere præsidenter José Sarney, Fernando Collor og Cardoso. Mourãos holdninger gjorde, at han af Dilma blev fyret fra sin post som chef for sydkommandoen.

Selvom militæret altid har været fjendtlig stemt overfor PT lige fra partiets start, kan den mere organiserede og indædte modstand spores tilbage til 2012, hvor sandhedskommissionen begyndte sit arbejde på trods af, at man havde gjort sig store anstrengelser for ikke at skræmme generalerne ved at besætte kommissionen med jurister og ikke civile og at man med stor omhu havde undgået ordet 'retfærdighed'.

Mange - herunder det kendte tidsskrift The Economist - mener, at militæret kan være en modererende kraft under en Bolsonaro-regering. Men her tager man grundigt fejl. Ikke blot er den anti-demokratiske tradition blandt officererne stærk, der eksisterer også en meget stærk fraktion, der støtter Bolsonaro. Og ikke mindst blandt de højere officerer er der et simrende had til PT og Lula på trods af, at han forøgede militærets budgetter og gav det roller udenfor landet i stedet for at prøve at indskrænke militærets magt. Politikken slog imidlertid fejl og på trods af, at sandhedskommissionen ikke havde beføjelser til at straffe, betød dens oprettelse, at anti-P-netværkene i de væbnede styrker blev styrket og nærmede sig hinanden - man ønskede ikke, at der kom oplysninger frem om den omfattende tortur og drab, der havde fundet sted under militærdiktaturet.

At disse netværk er stærke, skyldes bl.a. den måde Brasilien kom ud af militærdiktaturet i 1980erne på. Diktaturet blev nemlig ikke væltet af politisk aktion, men overlod selv styret til civile ved en omhyggeligt planlagt overgang, da den økonomiske krise i 80erne blev for stærk og korrupsionsskandalerne og oppositionen voksede militæret over hovedet. Denne overgang sikrede, at militærets allierede sad på betydningsfulde poster i det nye system og at den nye forfatning beskyttede dem mod at blive stillet til ansvar for militærdiktaturets forbrydelser.

I visse dele af den brasilianske befolkning - især over- og middelklassen, men også i dele af underklassen - står de væbnede styrker som en uafhængig kraft, der kun blander sig for at beskytte nationens interesser og som husker diktaturet som en tid uden kriminalitet og korrupsion, hvor de såkaldte familieværdier blev holdt i hævd og alle havde arbejde.

Vicepræsidenten er også formand for den militære klub i Rio de Janeiro, der var et af centrene for militærkuppet i 1964 og som dagen efter, at sandhedskommissionen i 2014 offentliggjorde sin rapport, indrykkede en annonce i Rios førende avis, hvor man forsvarede diktaturet.

Sammen med en anden Bolsonaro-støtte, general Augusto Heleno, var Mourão chef for FNs fredsbevarende styrke MINUSTAH og dermed for Brasiliens katastrofale fremfærd i Haïti efter at USA, Canada og Frankrig støttede, at Jean Bertrand Aristides mildt socialdemokratiske regering blev væltet (10).

Man skal imidlertid være klar over at en åbenlys militær intervention i brasiliansk politik er mindre sandsynlig. En intervention ville risikere at tvinge militæret ud i en langvarig og omfattende undertrykkelse, fordi PT er velorganiseret og udbredt over hele landet. Dette i modsætning til 1964,

hvor undertrykkelsen startede meget senere, fordi ingen politiske kræfter havde et omfattende netværk af aktivister (6).

'Um bandido bom é um bandido morto'

Udtrykket 'En god bandit er en død bandit' stammer fra de dødseskadroner, der opstod i Rio i slutningen af 1960'erne, men Bolsonaros har gjort det til sit eget. Og mens mange stejler over Bolsonaros bemærkninger om kvinder, seksuelle minoriteter, indfødte og sorte, så er der også mange herunder medlemmer af den sorte og brune arbejderklasse i favelaerne, der støtter en hård hånd overfor kriminaliteten: Mere død, flere våben, flere fængsler.

Men den skjulte og uformelle paramilitære krig imod proletarietets kriminelle har længe været en kendsgerning i Brasilien. Den spejler den kæmpemæssige uformelle økonomi, landets fattige er en del af. Det uformelle er ikke en afvigelse, men derimod et strukturelt træk ved det brasilianske samfund.

Den positive side af de uformelle strukturer er, at de indeholder frihedstræk og giver næring til samfundsmæssige bevægelser, der kæmper for underklassens ret til at være til stede. Den negative side er at fattigkvartererne kan ses som et produkt af en strukturel, undertrykkende prækaritet - en frugt af slaveriet. Og det var netop efter slaveriets ophævelse, at de tidligere slaver flyttede til byerne og byggede deres uformelle beboelser for at være i nærheden af arbejdspladser.

I disse bykvarterer er befolkningen ofte prisgivet bolighajer, politikere og lokale profitmagere, der lever af klientilisme i form af adgang til offentlige tjenester som affaldsafhentning eller strøm i bytte for penge eller stemmer.

Eller sikkerhed. Favelaernes befolkning føler på en gang, at der er for meget politi og for lidt politi - især Rio har i årtier været skueplads for den uformelle, paramilitære krig mod proletarietets kriminelle. Statslige, halvstatslige og kriminelle organisationer har udnyttet og udvidet en usikkerhedens politik i deres kamp for økonomiske, territorielle eller vælgermæssig kontrol over storbyen.

Som tiden gik skiftede dødseskadronerne taktik og mange deres medlemmer gik efter politiske poster. Diktaturets ophør bragte frygt for, at deres straffrihed ville ophøre og med narkokriminalitetens indtog i fattigkvartererne og bandernes overtagelse af disse i slutningen af sidste årtusinde forvandlede dødseskadronerne sig til 'borgermilitser' og 'selvforsvarsgrupper', der trådte til, hvor staten havde fejlet.

De højt berømmede, fredsskabende politienheder (UPPs), der blev oprettet i 2008, opererede kun i

de favelaer, der lå i de mere velhavende kvarterer - de øvrige var overladt til militserne. Men i de fattigkvarterer, hvor UPP var tilstede, var beboere glade ikke så meget for UPPs kamp mod narkohandlerne, men fordi de beskyttede beboerne mod det regulære politis overgreb. Sikkerhed var kun en ret for de udvalgte. Og det gik snart op for beboerne, at hovedformålet med UPPs tilstedeværelse ikke var sikkerhed for dem, men for at ejendomsspekulanterne kunne overtage de 'sikre' områder og tvinge dets beboere ud.

Resultatet af den førte politik er at store områder i Rio, nu er under militsernes kontrol. I modsætning til narkobanderne, der kun ønsker territorier for at kunne sælge deres stoffer, forsøger militserne at dominere alle økonomiske aktiviteter, stemmeafgivning, boligforhold osv. De forsyner hele bykvarterer med transport og adgang til elektricitet for at kunne finansiere deres politiske og kriminelle aktiviteter - en del af de offentligt ejede boligkvarterer tjener som deres base. De samarbejder også med narkobander og forsyner dem med våben og ammunition, som de får fra politiets og militærets lagre. Og Bolsonaro støtter militserne.

Hvorfor Bolsonaro?

Selvom den hvide mellem- og overklasses modstand mod PT og dets omfattende velfærdsprogrammer som f.eks. Bolsa Familia, forbedringer af arbejdernes vilkår og universitetsreformer, der skulle sørge for at også underklassen fik adgang, er disse klassers stigende radikaliserings ikke nok til at forklare Bolsonaros sejr. Hvordan forklarer man, at det er lykkedes Bolsonaro at skabe en valgkoalition mellem den elite, der er voldsomme modstandere af social mobilitet og en betydelig del af de lavtlønnede og ikke-hvide brasilianere, der blokeres for denne mobilitet?

Nogen er selvfølgelig blevet revet med af mediernes utrættelige angreb på arbejderpartiet, mens andre gik ind for Bolsonaro af religiøse grunde. Det, at de evangelisk-kristne kirker støttede Bolsonaro, var en væsentlig faktor i hans sejr - han er selv medlem af en af disse kirker, der er stærke modstandere af kvinderettigheder, abort og seksuelle minoriteter. De evangelisk-kristne kirker er vokset voldsomt i styrke især blandt de fattige og har opbygget en stærk, klientilistisk maskine (13). Men, når man tager den almindeligvis afslappede holdning, den brasilianske underklasse har til køn og påklædning ('lev og lad leve') kan det heller ikke forklare Bolsonaros tilslutning.

Flere iagttagere gætter på, at der for det første optrådte en metaltræthed hos underklassevælgerne efter tretten år med PT ved magten kombineret med den alvorlige krise landet står i. Derfor fik PT skylden for stort set alle misere, herunder først og fremmest økonomien og de store korrupsionsskandaler. Men, skriver Matthew Richmond, underklassens vrede er en anden end de riges had mod PT - den er grundlæggende motiveret af et ønske om mere omfordeling, mens elitens vrede er rettet mod den begrænsede omfordeling, der allerede har fundet sted under PTs regeringer. For det andet, skriver Richmond, er underklassens bekymringer ikke først og fremmest rettet mod spørgsmål som seksualundervisning, et frit marked eller de finere detaljer i korrupsionsundersøgelser, men mod sikkerhed og bekæmpelsen af kriminalitet. Politiet synes ude af stand til at forhindre bandernes aktiviteter og afsløres gang på gang i at være i ledtog med dem.

Disse problemer har Bolsonaro et kontant svar på: Slå banditterne ihjel, en holdning han bl.a. deler med Philippinernes præsident Duterte (14).

Sagen er måske også den at korrruptionen ligesom er blevet den linse alle politiske problemer ses igennem og den har på en måde fortrængt økonomien fra den offentlige politik og fritaget politikerne fra de ubehagelige spørgsmål om vækst, job og ulighed.

Hvad skete der med Arbejderpartiet?

Selvom PTs politik bragte dramatiske, sociale forbedringer demobiliserede den samtidig systematisk sin egen base for at kunne styre sit parlamentariske grundlags politiske modsætninger. Med protesterne i 2013 indledtes en periode med politisk ustabilitet, der sammen med den økonomiske krise gav højrefløjen en chance og som mundede ud i Dilmás afsættelse som præsident.

Kritikere fra venstre kritiserer PT for partiets udviklingsmodel, der demobiliserede dets samfundsmæssige basis og flyttede vægten fra kollektive, sociale rettigheder til individuel, finansiel inklusion. Man er nødt til at genvurdere de politiske alliancer, der smededes af Lula og Dilma, i regeringsduelighedens navn. Lulas popularitet har mere at gøre med hans karisma og at han forbindes med gode tider end de er udtryk for loyalitet mod arbejderpartiet (17).

Alfredo Saad-Filho i en analyse af valget (18), at "I tiden mellem 1999 og 2005 opbyggede Arbejderpartiet det, nogen kalder en 'alliance af tabere', grupper hvis fælles træk var at de var neoliberalismens tabere - først og fremmest organiserede arbejdere i by og på land og især faglærte og kontorarbejdere, lavere offentlige funktionærer og dele af den del af middelklassen, der udgøres af de liberale erhverv, store dele af den uformelle arbejderklasse, flere fremtrædende kapitalister og jordejere og politikere fra de fattige regioner."

"Mellem 2005 og 2013 stod Dilma og Lula i spidsen for en 'alliance af vindere', bestående af de grupper, der havde fået mest ud af PTs politik. De omfattede borgerskabet, de fleste af arbejderne i den formelle sektor og store dele af den uformelle arbejderklasse. Alliancen af vindere havde i modsætning til alliancen af tabere en smallere top - pga. af PTs tab af støtten fra det internationaliserede dele af borgerskabet, de store medier og middelklassen - ovenpå en meget, meget større basis af især uformelle arbejdere." (18)

Dilma Rouseffs regering snævrede atter toppen ind med den såkaldte 'progressive alliance' i 2013-2014 - en alliance der hovedsageligt bestod af organiserede arbejdere i den formelle sektor, en stor masse af uorganiserede 'working poor' og venstrefløjsgrupper, bevægelser og NGOer. Alliancen var tilstrækkelig til at sikre Rouseffs genvalg i 2014, men de fattiges uorganiserede støtte kunne ikke holde hende ved magten.

Om højrefløjens alliancer skriver samme forfatter, at dennes 'neoliberale alliance' eller 'privilegiernes alliance' omfatter det internationaliserede borgerskab, det store flertal af byernes middelklasse, små og mellemstore erhvervsdrivende, de store medier og dele af den uformelle arbejderklasse, hvoraf mange ironisk nok har haft stor fordel af PT-regeringernes politik og med støtte fra de konservative evangelisk-kristne sekter.

Endelig anfører Saad-Filho, at en præsident fra det yderste højre og med autoritære tendenser står overfor store vanskeligheder med hensyn til at regere i et decentraliseret, politisk system, hvor der tilmed konstant skal forhandles og indgås studehandler i parlamentet. Spørgsmålet er om forfatningen kan holde til det.

Saad-Filho drager disse fem konklusioner af valgene i 2018:

For det første flyttede landets politiske tyngdepunkt sig til højrefløjen, hvis vælgere har opnået en solid sejr fra syd til den vestlige, centrale del af landet via den rige sydøstlige del af landet.

For det andet hviler Bolsonaros opkomst på kombinationen af klassehadet i et samfund, der har dybe ar efter århundreders slaveri, den nyere tid højrefløjsoprør og en usynlig amerikansk indblanding i landets politiske processer.

For det tredje er brasiliansk politik siden 2013 blevet defineret af sammenflydende utilfredsheder, der har konsolideret en neoliberal alliance omkring et program, der er økonomisk ekskluderende.

For det fjerde er den brasilianske højrefløj dybt splittet - de traditionelle højrefløjspartier imploderer og magten ligger nu hænderne på uerfarne, reaktionære politikere.

For det femte har den værste økonomiske nedtur i Brasiliens historie og den værste politiske krise i det forgangne århundrede undermineret demokratiet i dets grundvold. Det har gjort det umuligt for alle grupper af politiske grupper at stabilisere akkumulationen. Denne kombination af faktorer øger risikoen for, at der gribes til ikke-konstitutionelle midler.

(1) Kiko Llaneras: [Bolsonaro divide Brasil: arrasa en los municipios más ricos y blancos](#) , *El País*, 30. okt. 2018

(2) Manuel Balán: Surviving Corruption in Brazil: Lula's and Dilma's Success Despite Corruption Allegiances, and its Consequences, *Journal of Politics in Latin America*, 6, 3, s.67 - 93

(3) Kimberly Amadeo: How to Ruin an Emerging Market Success, *The Balance*, 26. Nov. 2018

- (4) Wikipedia: 2014 Brazilian economic crisis
- (5) Carla Jiménez, Heloisa Mendonça: Brasil, una economía a cámara lenta, *El País*, 26. okt. 2018
- (6) Andrea Califano: Looking for the Way Out of Brazil's Crisis - An Interview with Laura Carvalho, Nelson Marconi and Marcio Pochmann, *Jacobinmag*, 6. okt. 2018
- (7) Carlos Katz: Interrogantes de la era Bolsonaro, *Espacio Publico*, 19. nov. 2018
- (8) Pablo Vivanco: Latin America's Right-Wing Turn, *Jacobinmag*, 27. okt. 2018
- (9) Andrew G. Reiter, Brett J. Kyle: Latin America's Re-militarization, *Jacobinmag*, 10. nov. 2018
- (10) Aldo Cordeiro Sauda, Benjamin Fogel: Bolsonaro's Most Dangerous Supporters, *Jacobinmag*, 18. Nov. 2018
- (11) Jonathan Watts: Dilma Rouseff impeachment: what you need to know - the Guardian briefing, *The Guardian*, 31. aug. 2016
- (12) Antoine Acker: How Fascism Went Digital: A Historian's Perspective on Bolsonaro's Victory in Brazil, <https://geschichtedergegenwart.ch>, 7. nov. 2018
- (13) Rodolfo Borges: La agenda evangélica se eleva al poder con Bolsonaro, *El País*, 30. Okt. 2018
- (14) Matthew Aaron Richmond: Bolsonaro's Conservative Revolution, *Jacobinmag*, 17. okt. 2018
- (15) Evaristo Sa/AFP: Brazil's Economy Under Bolsonaro, *Council on Foreign Relations*, 7. nov. 2018
- (16) Alex Hochuli: Brazil's Anti-Politics Election, *Jacobinmag*, 7. sep. 2018
- (17) Rosana Pinheiro-Machado, Lucia Maria Scaleo: The Bolsonaro Effect, *Jacobinmag*, 4. nov. 2018
- (18) Alfredo Saad-Filho: Privilege versus Democracy in Brazil, *Jacobinmag*, 27. okt. 2018